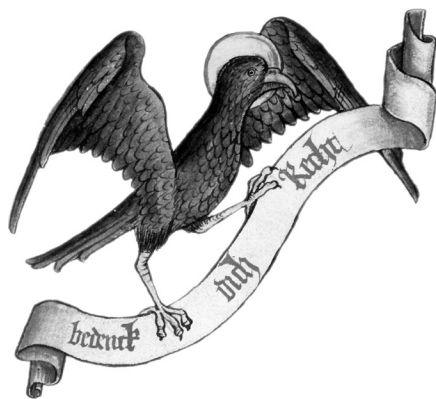

Særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 50
2011

With summaries

KØBENHAVN 2011
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 169.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 178.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen
med tak til Ivan Boserup

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lesebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile
Nodesats: Niels Bo Foltmann
Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-085-8

EN SAMLING POLITISKE HÅNDSKRIFTER FRA
SLUTNINGEN AF DET 16. ÅRHUNDREDE
Giacomo Castelvetro og Christian Barnekows bibliotek

AF

FEDERICO ZULIANI

På blad 68 recto af håndskriftet Vault Case Ms. 5086, 73/2, Newberry Library, Chicago, indledes en enogtyve sider lang katalog med titlen “Register over alle Herr Christiano Bernicòs politiske skrifter”, jf. fig. 1 og 2.¹ Lige før denne katalog, fra blad 66 til 67, optræder en anden liste: “Liste over diverse politiske skrifter som blev givet til Dronning Maria Stuart, fange i England, i det frelsens år 1583 af Herren af Chérelles”.²

Håndskriftet Vault Case 5086, 73/2 er en del af en samling på elleve håndskrevne bind af italieneren Giacomo Castelvetro og stammer fra det Dietrichsteinske Fideikommis-bibliotek i Nikolsburg (i dag Mikulov) i den nuværende Tjekkiske Republik.³ Af de hidtil kendte elleve bind var ét gået tabt før år 1929.⁴ I 1963 købte Newberry Library ni bind⁵

¹ “Registro di tutte le scritture politiche del S[igno]r Christiano Bernicò”, Newberry Library, Chicago, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 68r–79r. Bogstaver sat i [] markerer konjekture eller opløsninger.

² “Memoriale D’alcune scritture politiche, che furon donate alla Reina Maria Stuarda Prigioniera in Inghilterra l’anno di salute M.D.LXXXIII. Dal S[igno]re di Cherelles”. Sammen med Anders Toftgaard håber jeg at vende tilbage til denne liste i den nærmeste fremtid. Herren af Chérelles er Je[h]an Arnault, der døde i en alder af 86 i 1637, og som i årene omkring 1583 var sekretær på den franske ambassade i London. Hans ophold i London er genstand for en indgående undersøgelse i John Bossy: *Under the Molehill: An Elizabethan Spy Story*, New Haven 2001.

³ Samlingen blev udførligt beskrevet i Hugo Triesel: Die Handschriften des Giacompo Castelvetro in der Dietrichstein’schen Fideikommiß-Bibliothek zu Nikolsburg/Jacobi Castelvetro Mutinensis manuscripta bibliothecae Dietrichsteinianae Nicolsburgensis inedita, vol. XI, *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, 31, 1929, s. 129–164.

⁴ Jf. Triesel 1929, s. 11 og Paola Ottolenghi: *Giacopo Castelvetro. Esule modenese nell’Inghilterra di Shakespeare*, Pisa 1992 (= *Disenciclopedia ETS; Sezione di letteratura anglo-americana*, 11), s. 49.

⁵ *The Newberry Library Bulletin*, 6, 1965, s. 138–140. De enkelte bind betegnes i denne artikel under deres gamle signaturer: Vault Case Ms. 5086 59/2; 69/2; 73/2; 74/2; 75/2; 76/2; 78/2; 79/2; og 116/2, men kan også betegnes fortløbende fra 1 til 19.

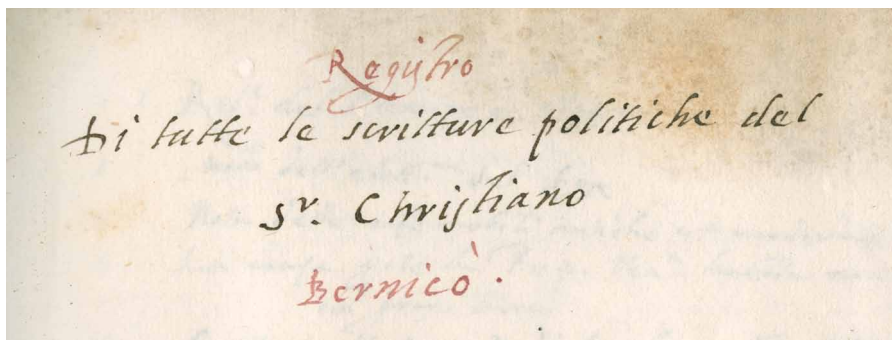

Fig. 1: Vault Case Ms. 5086, vol. 3 (73/2), f. 68r. Newberry Library.

og tretten år senere, i 1975, erhvervede Columbia University Libraries, New York, det tiende, tidligere ejet af Clarisse Doris Hellman.⁶ Er det uklart, hvordan de elleve bind havnede i Nikolsburg, er det til gengæld givet, at Giacomo Castelvetro samlede materialet til de elleve bind i løbet af sit ophold i Danmark, mellem sommeren 1594 og efteråret 1595. Målet med denne artikel er at præsentere de elleve bind og særligt analysere den ene listes indhold. Som allerede Hugo Triesel hævdede, er listerne i sig selv kulturhistorisk interessante, fordi de fortæller om de dannede kredses altomfattende geografisk-politiske interesser i slutningen af det 16. århundrede.⁷ Mere specifikt fortæller de os også om Giacomo Castelvetros interesser og fører os ind i et righoldigt dansk adelsbibliotek anno 1595.⁸

Giacomo Castelvetro og Danmark

I dette nummer af *Fund og Forskning* præsenterer Anders Toftgaard Giacomo Castelvetros liv og hans intellektuelle, filologiske og litterære aktivitet. Jeg vil ikke gentage, hvad Toftgaard skriver, men fokusere på Giacomo Castelvetros ophold i Danmark, en periode af den italienske *poligrafo*'s liv, der hidtil ikke har mødt stor faglig interesse.⁹ Det er over-

⁶ Eleanor Rosenberg: Giacompo Castelvetro in Scandinavia, *Columbia Library Columns*, 25:2, 1976, s. 18–27. Bindet har nu signaturen Ms. Western 32 (og havde i det Dietrichsteinske Fideikommissbibliotek signaturen 72/2).

⁷ Triesel 1929, s. 153.

⁸ Listerne udgives i diplomatisk afskrift i *Fund og Forskning online* samtidig med denne artikel.

⁹ Den eneste undtagelse er Giuseppe Migliorato: Vicende e influssi culturali di Giacomo Castelvetro (1546–1616) in Danimarca, *Critica storica*, 19, 1982, s. 243–296. Det er

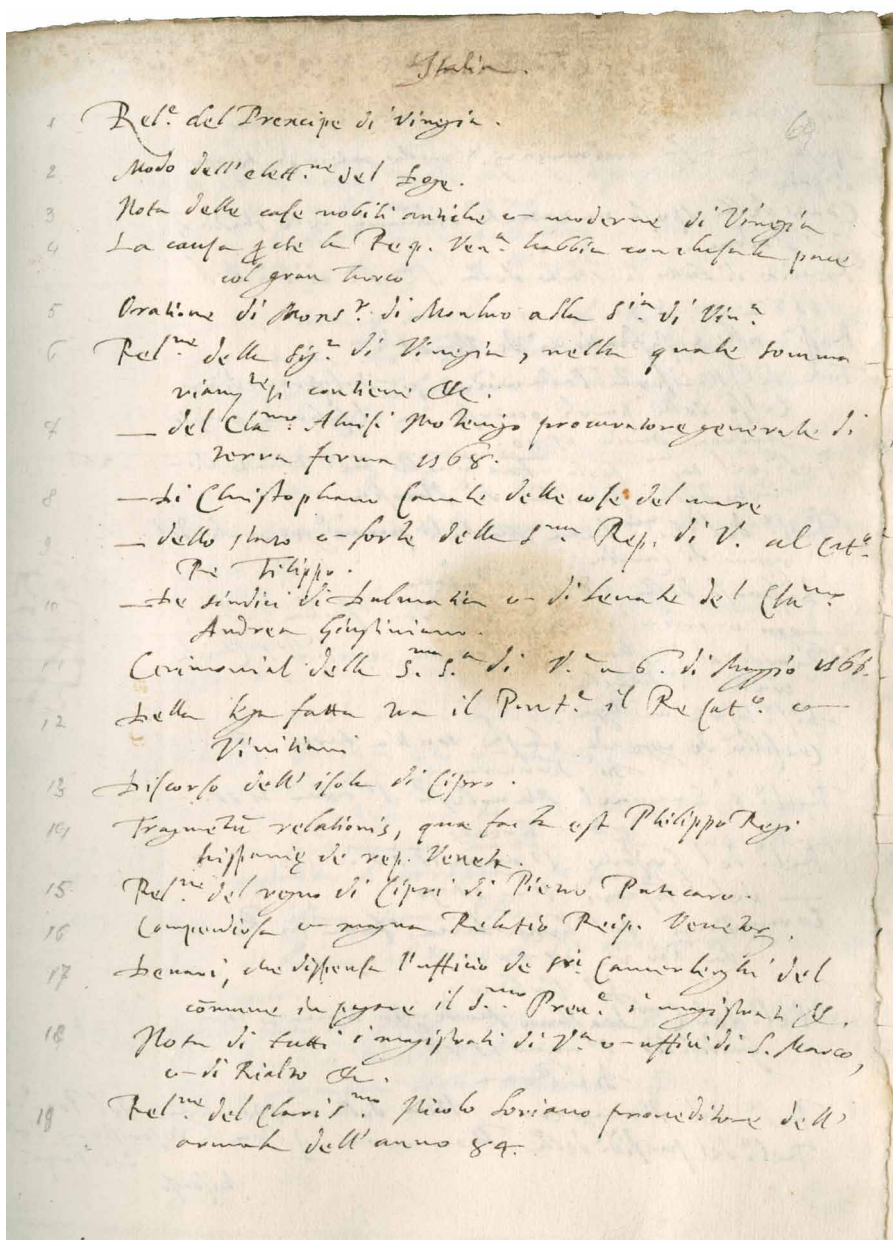

Fig. 2: Vault Case Ms. 5086, vol. 3 (73/2), f. 69r. Newberry Library.

raskende, da de måneder Castelvetro tilbringer i Danmark er vigtige i hans liv. Han oversatte, skrev og samlede tekster uden at udgive meget af det, og i København forberedte han et stort udvalg af politiske og litterære traktater – de kilder der i dag befinder sig i Chicago og New York – med det formål at udgive dem. Dette var tilsyneladende hans mest ambitiøse udgivelsesprojekt.

Der er ingen tvivl om, at de bind man i dag kan se i de to amerikanske biblioteker blev afskrevet og forberedt til tryk i Danmark: alle titelblade bringer – sammen med titlen, datoen, Castelvetros navn, og hans personlige motto fra Vergils *Æneide*¹⁰ – *Hafnia, Copenhaven*, eller *Copenaghen* som sted for udarbejdelsen.¹¹ Desuden giver oplysninger i bindene en meget detaljeret dokumentation af Castelvetros aktivitet i hans danske periode; på det sidste blad af flere traktater findes et *postscriptum* der næsten altid angiver dato og ofte også det sted hvor teksten blev afskrevet. Som eksempel kan man se på det første bind af samlingen, Vault Case Ms. 5082, 59/2; her finder man i slutningen af de to tekster en angivelse af datoen, “Det blev afskrevet, med Guds nåde, den 13. februar 1595”¹² og “Det blev skrevet færdig den 25. juli med Guds særlige nåde”¹³ mens det, på blad 173 verso, i slutningen af en “Samtale af Kardinal Commendone”, blev noteret af Castelvetro, at teksten blev “afskrevet og korrekturlæst i Hafnia den 30. maj 1595”.¹⁴ Dog er København ikke det eneste sted, hvor Castelvetro samlede materiale til sit projekt. Han transskriberede også tekster i *Percol*,¹⁵ *Bercol*,¹⁶

en skam, at Castelvetros *Liber Amicorum* (British Library, London, Ms. Harley 3344) først begynder i 1596 og derfor ikke beskæftiger sig med hans ophold i Danmark.

¹⁰ Vergil, *Æneiden*, I, 203, “Forsan et haec olim meminisse iuvabit”, “Måske vil vi engang glædes ved at mindes dette”.

¹¹ Vi har også en præcis kilde til, at bindene blev indbundet i København (kursiven er min): “Finito di riscrivere a 28. di Maggio et d'emendare a 30. per gratia d'Iddio. in Hafnia 1595. *Fu legato* a x. Di Settembre in Hafnia 1595”, Vault Case Ms. 5068, 79/2, f. 393r.

¹² “Fu riscritta, la Dio gra[ti]a, a 13. di Feb[brai]o 95”, Vault Case Ms. 5068, 59/2, f. 35v.

¹³ “Il quale fu finito di scrivere a xxv. di Luglio per ispetial gr[ati]a di Dio” 1595”, Vault Case Ms. 5068, 59/2, f. 192v.

¹⁴ “Riscritto, et ricorretto in Hafnia 30. di Maggio 1595”, Vault Case Ms. 5068, 59/2, f. 173v.

¹⁵ “a 20. di Ottobre, nel qual mi partiti da Percol, per ire a Tulus”, Vault Case Ms. 5068, 69/2, f. 68.

¹⁶ “l'anno 1594, a XIII. d'Ottobre in Bercol in Dania”, Vault Case Ms. 5068, 69/2, f. 20v; “a 19 d'Ottobre 1594 [...] in Bercol”, Vault Case Ms. 5068, f. 61r; “a xxvii d'Agosto m.d.vc a Bercol nell'isola di Zeland”, Ms. Western 32, f. 157v.

*Bircolmia*¹⁷ og *Tulus*;¹⁸ *Bircolmia* blev af Giuseppe Migliorato identificeret med Birkholm (i dag Løvenborg) og *Tulus* med Tølløse,¹⁹ begge på Sjælland. Enhver tvivl udelukkes af, at Castelvetro et sted skriver, at *Bercol* var en herregård ejet af Christian Barnekow.²⁰

Aldo Scaglione, der var den første i USA der studerede bindene, da de dukkede op i Newberry Library,²¹ kunne ikke identificere "Signor Christiano Bernicò". Han lagde vægt på, at materialerne tydeligvis var af venetiansk oprindelse, og han noterede at en "Bernico" var aktiv i Lyon i de samme år.²² Også de andre som arbejdede med bindene delte hans usikkerhed. Giuseppe Migliorato var den første der indså, at der under det italianiserede navn skjulte sig en dansker: den sjællandske adelsmand Christian Barnekow.²³ Korrespondancen mellem Barnekow og Castelvetro – hvor Barnekow altid nævnes som *Berneco* eller *Bernicò* – beviser, at identifikationen er korrekt.²⁴ Derudover var Tølløse og Birkholm gårde ejet af Barnekow-familien.²⁵ Jeg vender snart tilbage til relationerne mellem Castelvetro og Barnekow, men først er det nødvendigt i store træk at beskrive Christian Barnekow og hans bemærkelsesværdige levned.

Christian Barnekow er ikke så kendt i dag, men i hans egen tid var han velkendt, respekteret og beundret. Han var født i 1556 i den højeste danske adel; hans far var rigsråd Hans Barnekow, og hans moder, Mette Johansdatter Oxe, var søster til rigshovmester Peder Oxe.²⁶ Hans høje rang blev bekræftet, da han den 30. juli 1598 ægtede Margrethe Henriksdatter Brahe, datter af Lene Thott og rigsråd Henrik Brahe.

¹⁷ "2. di Settembre in Bircolmia 1595", Vault Case Ms. 5068, 116/2, f. 223v.

¹⁸ Jf. nr. 15.

¹⁹ Migliorato 1982, s. 273–274.

²⁰ "a xxvi d'Agosto in Bercol luogo dell'Illustrre Signor Christiano Bernico gentiluomo danesco mdvc", Ms. Western 32, f. 154v.

²¹ Jf. Aldo Scaglione: Giacomo Castelvetro e i conclavi dei papi del Rinascimento, *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 27, 1966, s. 141–149.

²² Scaglione 1966, s. 143.

²³ Migliorato 1982, s. 274–277.

²⁴ Universitetsbibliotek, Lund, De la Gardieska Samlingen, Släktarkiven, Barnekow, III, 3 og Det Kongelige Bibliotek, København, Ms. micro. 1012. Negativ.

²⁵ Jf. Adolf Gabriel Barnekow: *Anteckningar om släkten Barnekow*, Kristianstad 1908, s. 76–77.

²⁶ Hvor Bricka i den første udgave af *Dansk Biografisk Lexikon* angav hans fødselsdato som den 24. januar (C.F. Bricka: Christian Barnekow, *Dansk Biografisk Lexikon*, 1. udg., 1887, s. 537–538), rettede Bøggild-Andersen i den anden udgave datoen til den 24. juli (C.O. Bøggild-Andersen: Christian Barnekow, *Dansk Biografisk Lexikon*, 2. udg., II, 1933, s. 170–171).

Barnekow døde den 21. februar 1612, i Kalmarkrigens andet år; ved hans begravelse holdt biskop Hans Poulsen Resen ligprædikenen, og denne blev året efter udgivet i København som en bog på 220 sider i oktavformat.²⁷ Fra 1591 tjente Barnekow Christian 4. som diplomat og hofjunker, og efter kort tid blev han en af kongens mest betroede mænd. Han var især værdsat for sin ekstraordinære kultur- og sprogkompetence, erhvervet under en 17 år lang studierejse gennem Europa og Mellemøsten. Historikeren C.F. Brickas ord giver et indtryk af hans indholdsrige år i udlandet:

“Medens han havde studeret 3 Aar i Jena og lige saa længe i Ingolstadt, havde hans Rejser gennem Grækenland, Tyrkiet, Syrien, det hellige Land og Ægypten naturligvis haft en ganske anden Karakter og et andet Formaal; til Slutning havde han dvælet henved 2 Aar i Padova, og her skal det have været paatænkt at vælge ham til Universitetets Rektor, men syg maatte han forlade Italien og vende hjem”.²⁸

Castelvetro og Barnekow mødtes på en af den unge adelsmands første rejser: i Edinburgh, Skotland, hvor Barnekow opholdt sig mellem den 30. juni og den 16. september 1594, for at deltage i Prins Henriks højtidelige dåb den 30. august. Migliorato har foreslået, at det kunne have været den engelske diplomat Robert Bowes (ca. 1535–1597) der introducerede dem til hinanden.²⁹ Det er en mulighed. Ved det skotske hof var Castelvetro fra august 1592 lærer i italiensk for både Jakob 6. og Anne,³⁰ og han kunne have mødt Barnekow ved en officiel anledning ved hoffet. Det er muligt, og også sandsynligt. Desuden beskyttede

²⁷ *Herrens Borg: den XLVI. Kong Davids Psalme, Om en sand oc fast Trøst i dette Leffnets Strijd, til visse Seyrvinding. Offuer Erlig' Belbyrdig' oc Salig' Mands Christian Barnekovs til Birkholm, etc. Som vaar Kong. May. Befalnings Mand paa Landskrone Slot, etc. hans Lijg. Der det bleff Hæderlingen nedsæt i Helsingørs Kircke den 26. Martij Aar 1612. Nogenlunde viist oc forklaret ved Hans Povelssøn Resen*, Prentet i Kiøbinghaffn, Aff Salomon Sartor, 1613. Det eneste kendte eksemplar er i Det Kongelige Bibliotek (42,-148 8°). Om Resen, se Bjørn Kornerup: *Biskop Hans Poulsen Resen. Studier over Kirke- og Skolehistorie i det 16. og 17. Aarhundrede*, I, 1928. Om denne genre inden for religiøs litteratur: jf. John Ødemark: “Nonne omnia puluis et favella sunt?” – om likpreken, døds- og erindringskultur i Danmark-Norge (1536–1736), Arne Bugge Amundsen og Henning Laugerud (red.): *Religiøs tro og praksis i den dansk-norske helstat fra reformationen til oplysningstid ca. 1500–1814*, Bergen 2010, s. 145–168. Jf. for forbindelsen mellem ligprædiken og social status, Craig K. Koslowsky: *The Reformation of the Dead: Death and Ritual in Early Modern Germany, 1450–1700*, London 2000 (= *Early Modern History: Society and Culture*), s. 110.

²⁸ Bricka 1887, s. 578.

²⁹ Migliorato 1982, s. 275.

³⁰ “haveva servito Sua Maestà quattro o cinque anni in Scotia per la lingua”, “[Castelvetro] havde tjent Hans Majestæt i fire eller fem år, i Skotland, med hensyn til sproget”,

Anne flere kunstnere og sponsorerede deres overgang til tjeneste for hendes bror, Christian.³¹ Det er meget tænkeligt, at hun har hjulpet Castelvetro med at forlade Skotland til fordel for Danmark.³²

Der er dog også en anden mulig forklaring på bekendtskabet mellem Barnekow og Castelvetro, som måske også kan begrunde Castelvetros beslutning om at følge ham til Danmark. Castelvetro var sandsynligvis allerede velkendt i Barnekow-familien. Registeret fra Basels Universitet kan fortælle, at en vis Martinus Barnekow blev immatrikuleret dér i 1568.³³ Han var Morten Barnekow, storebror til Christian.³⁴ Giacomo Castelvetro lod sig samme år immatrikulere ved samme universitet. Det er meget sandsynligt, at de kendte hinanden; Mortens utrykte bogkatalog informerer os om hans interesser indenfor humaniora, og Giacomo Castelvetro var nevø til selveste Ludovico Castelvetro, og den, der stod ham nærmest. Ludovico Castelvetro var på det tidspunkt en berømt intellektuel og filolog og især kendt i Basel, hvortil han var blevet inviteret, og hvor flere af hans værker blev trykt både mens han var i live og efter hans død. Det ville være mærkeligt, hvis ikke Morten havde forsøgt at lære nevøen af en så berømt lærd at kende, eller i det mindste have lagt mærke til hans tilstedeværelse. Desuden studerede også Christian Barnekow få år senere på samme universitet som den italienske *poligrafo*; han blev immatrikuleret i Basel i 1582. Dér kom Barnekow i forbindelse med italienere med protestantiske sympatier såsom Cesare Balbani og Scipione Lentulo,³⁵ som måske kendte deres trosfælle Castelvetro. Men endnu vigtigere: Barnekow boede hos Johann Jacob Grynaeus,³⁶ med hvem han holdt kontakt også efter at han havde forladt Basel. I 1587 ægtede Castelvetro Isotta de' Canonici. Hun var enke efter Thomas

Antonio Fosarini, London 14. oktober 1611, Archivio di Stato, Venezia, Senato III (Secreta), Dispacci degli ambasciatori, Inghilterra, filza X, nr. 54.

³¹ Jf. Angul Hammerich: Musical Relations between England and Denmark in the Seventeenth Century, *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft*, 13, 1911, s. 114–119.

³² Migliorato 1982, s. 268–272.

³³ Hans Georg Wackernagel: *Die Matrikel der Universität Basel. Im Auftrage der Universität Basel*, II, Basel 1956, s. 175–186.

³⁴ En registrant over Mortens bogsamling, *Catalogus librorum Martini Barnekouii*, udfærdiget i Paris i 1571, befinder sig på Universitetsbiblioteket i Lund, De la Gardieska Samlingen, Släktarkiven, Barnekow, I. Det Kongelige Bibliotek har en kopi deraf: Ms. Phot. 93 4°.

³⁵ Migliorato 1982, s. 281.

³⁶ Jf. Adam Melchior: *Vitae Germanorum theologorum qui superiori seculo Ecclesiam Christi voce scriptisque propagarunt et propugnarunt*, Haidelbergæ, Impensis Jonæ Rosæ, Excudebat Johannes Georgius Geyder, 1620, s. 868–880.

Liebler (1524–1583), bedre kendt under det latinske navn Erastus, og søster til Lavinia de' Canonici, der i 1569 havde giftet sig med Grynaeus. Grynaeus og Castelvetro var derefter svogre. Barnekow kunne allerede være blevet informeret om Castelvetro af Grynaeus i deres korrespondance, og det virker plausibelt, at han over for italieneren kunne ønske at kondolere Isotta – som var død i marts 1594 – og som han havde lært at kende, mens han boede i hendes søsters hus. Deres fælles kendskab til Grynaeus, og måske til Morten Barnekow, samt det bånd der forener dem, som deler samme *Alma Mater*, kan have spillet en væsentlig rolle for kontakten mellem de to mænd og for at det lykkedes Barnekow at overbevise Castelvetro om at flytte til Danmark. Castelvetros forbindelse til sin kones første mand, Erastus, kan have været en anden begrundelse for, at han kom til Danmark. Mellem 1589 og 1590 redigerede og udgav Castelvetro nogle af Erastus' efterladte skrifter.³⁷ Den schweiziske læge var en stor modstander af Peder Sørensens fortolkning af Paracelsus³⁸ og Castelvetro var som udgiver af en del af Erastus' værker måske ikke ukendt i danske faglige kredse.³⁹

I sommeren 1594 rejste Giacomo Castelvetro i hvert fald fra Skotland til Danmark for at arbejde i Christian Barnekows tjeneste.

Christian Barnekows tabte Bibliotek

Barnekows lærdom var kendt blandt hans samtidige. At “han gav sig selv helt til lærdom og visdom” blev for eksempel påpeget af Jon Venusinus i et latinsk digt skrevet i Catul-inspirerede hendekasyllaber og dediceret til Barnekow under den anagrammatiske titel BERNICHOVIUS – HEIC VIR BONUS:

Ecce Heic vir Bonus, ecce Christianus
Bernichovius ille Christianus,

³⁷ *Explicatio Gravissimae Quaestionis utrum Excommunicatio, quatenus Religionem intelligentes et amplexantes, a Sacramentorum usu, propter admissum facinus arcet, mandato nitatur Divino, an excogitata sit ab hominibus*, Pesclavii [i.e. London], Apud Baocium Sultaceterum [i.e. John Wolfe], 1589; og *Varia opuscula medica*, Francofurdi, Apud Ioannem Wechelum, 1590.

³⁸ Jf. Jole Shackelford: Early Reception of Paracelsian Theory: Severinus and Erastus, *The Sixteenth Century Journal*, 26, 1995, s. 123–135.

³⁹ I dag findes *Explicatio* og *Opuscula medica varia* i Det Kongelige Bibliotek. Mens det falske trykkernavn på *Explicatio*, “Baocium Sultaceterum”, er et anagram af “Iacobum Casteluetrum”, giver *Opuscula medica varia* Giacomo Castelvetro som ophav allerede på frontispicen hvor vi læser at “sumptibus Iacobi Casteluitrei”.

Qui multas peragrando nationes
Revera Sapiens et eruditus

Effulsit Patriae decus, bonumque
Commune. At Sapientiae eruditae
Se totum dedit, ut clueret usque
Vere vir bonus, atque Christianus.

Digtet findes i et håndskrift i Det Kongelige Bibliotek (NKS 271 8°, f. 150–151), hvori der også er lignende digte dediceret til Peder Sørensen, Tycho Brahe og Caspar Bartholin den ældre; Venusinus satte Barnekow lige så højt som andre intellektuelle i sin tids Danmark. Allerede tidligere var Barnekows usædvanlige lærdom og mange kompetencer blevet værdsat: I et anbefalingsbrev til Antoine de Chandieu i Lausanne kaldte Johann Jacob Grynaeus ham “polyhistor” og en “udsøgt gæst”.⁴⁰ Også biskop Resen understregede mere end én gang Barnekows usædvanlige dannelse. I sin ligprædiken skrev han om Barnekows hjemkomst til Danmark:

“Saa kom hand da strax der effter [efter Italien], her ind i Riget igen, Aar 1591. der hand vaar 35. Aar gammel, oc fant sig end da ilde tilpaß, aff for.ne suagthed, saa hand vaar fuldfærdig i Lærdom oc Historier, met Relationer oc Discursur, i sine mange Tungemaal, paa Latinske, Italienske, Spaniske, Franßøske, Engelske, Tydske, Nederlændiske, foruden vort Danske spraack, etc. men mange seldsomme ting oc tøy som hand førde met sig aff saadane fræmmede Land, som en deel aldrig haffde været her seete tilforne”.⁴¹

I sin beskrivelse af Barnekows dage i Padova fremhævede biskoppen hans flid under studierne:

“End studeret hand da oc saa flicteligen som nogen sinde tilforne, saa hand self met egen Haand udskreff sig korte Copier oc Extracter, aff Platone, Xenophonte, Plutarcho, foruden aff Historier som der vaare at bekomme, oc det tidt oc offte om Natten, naar andre soffue, saa da maatte friligen bekiende hand gick dem alle tilforne, icke alleeniste i saadan draabelig forfarenhed, men derforuden endnu i all flid oc fliclighed, oc sparde huercken tid eller bekaastning der paa”.⁴²

⁴⁰ “lectissimum meum hospitem non generosum tantum, sed charum, disertum et Polysthistorem Dominum”, citeret i Migliorato 1982, s. 281. Brevet er dateret 27. maj 1588 men Migliorato mener, at det er en fejl, og at det skulle være dateret 1584. Jf. Migliorato 1982, s. 282.

⁴¹ Resen 1613, sign. DIIR–DIIV.

⁴² Resen 1613, sign. DIIR–DIIV.

Biskoppens udsagn er især vigtigt, fordi han kendte Barnekow vældig godt – Bjørn Kornerup har kaldt ham “en gammel ven” af adelsmanden⁴³. Resen havde selv studeret i Padova, og han var i stand til at se den studerendes iver men også, i Barnekows tilfælde, til at indse hans usædvanlige begavelse. Resen bekræfter, at Barnekow opbyggede samlinger i løbet af sin studierejse, muligvis især mens han var i Italien (efter latin er italiensk sprog nummer to, Resen nævner i sin opremssning). Vi får også at vide, at samlingerne var i det mindste delvis håndskrevne, og at denne del var stor nok til at tiltrække sig fremmedes opmærksomhed og til at få Resen til at finde glæde ved anekdoten om at Barnekow selv skulle have afskrevet sin samling. En anekdote, som dog nok er ret usandsynlig i betragtning af adelsmandens enorme økonomiske muligheder. Desuden bestod hans samlinger af både litterære og politiske tekster; Resen præsenterede biblioteket som fuldt af “Copier oc Extracter, aff Platone, Xenophonte, Plutarcho, foruden aff Historier”. Man kunne være fristet til i ordet “Historier” at se værker af klassisk historiografi, men det er tvivlsomt; Resen skelner “Copier oc Extracter” fra “Historier” og i den første gruppe sætter han, sammen med Platon også to græske historikere som Xenophon og Plutark; “Historier” må så betyde noget andet. Ordet “Historier” bruges da også i en anden passage af Resen, når han i det foregående afsnit siger, at Barnekow, da han kom tilbage til Danmark, “vaar fuldfærdig i Lærdom oc Historier, met Relationer oc Discurser”. “Historier” synes at henvise til en anden slags lærdom, ikke bare den slags lærdom der er forbundet med universitetsstudier, men noget andet, som Resen forbinder med “Relationer oc Discurser”; hvad mener han med disse to ord? Jeg tror at biskoppen – der som nævnt havde studeret i Padova og udmærket kendte studentermiljøet – dér henviser til noget meget konkret, dvs. en form for litteratur der i almindelighed blev læst af studerende men ikke var indbefattet i det officielle akademiske *curriculum*: skrifter, normalt af diplomatisk oprindelse, om økonomiske, politiske og religiøse problemer. *Relationer* og *Discurser* er en ordret oversættelse af de italienske ord *Relationi* og *Discorsi*, to typer italienske tekster af politisk og diplomatisk indhold fra 1500- og 1600-tallet. En *relatione* var en tekst forfattet af en diplomat når han var hjemvendt fra sin mission, mens *discorso* var en tale holdt af en ambassadør foran en udenlandsk monark eller politisk forsamling. Jeg vil beskæftige mig med denne form for litteratur nærmere nedenfor, men det er vigtigt allerede her at påpege, hvor popu-

⁴³ Kornerup 1928, s. 312.

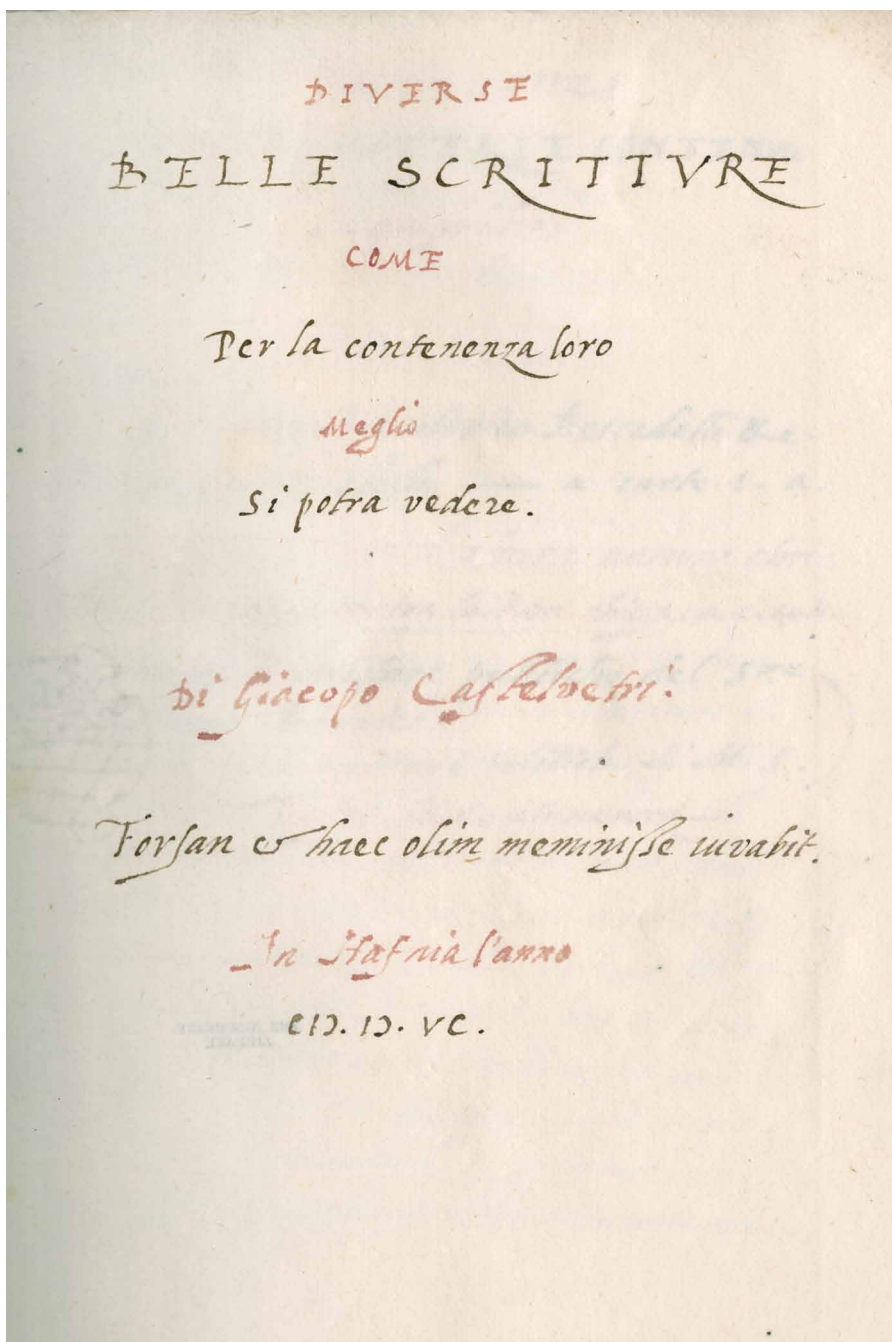

Fig. 3: Vault Case Ms. 5086, vol. 3 (73/2), titelblad. Newberry Library.

lære disse skrifter var blandt de studerende, hvoraf mange var adelige der studerede i Padova på grund af universitetets ry og det venetianske diplomatis prestige. Giacomo Castelvetro's "Register over alle Herr Christiano Bernicòs politiske skrifter", er altså en liste over den samling af denne slags skrifter, som Christian Barnekow ejede og havde indsamlet i Italien. Den registrerer faktisk *istrutioni*, *lettere* og – især – *relationi* og *discorsi*, og teksterne er næsten alle af venetiansk oprindelse.

Castelvetro's og Barnekow's aldrig publicerede udgave?

Alle de forskere, der efter Aldo Scaglione har studeret Castelvetro's samling i Amerika,⁴⁴ er enige om at se dem som værende gjort klar til trykning; de har frontispicer med dato, sted og titel (jf. fig. 3), men først og fremmest er de alle korrekturlæst og har kustoder, paginering (ofte rettet), marginaltitler og levende klummetitler, forkortelser, og inddelinger i paragraffer og kapitler. Desuden er siderne regelmæssigt tilrettelagt med samme antal linjer. Christian Barnekow's studie- og rejsekammerat, adelsmanden Jakob Ulfeldt, hjembragte ligeledes fra Italien en samling håndskrevne tekster, indbundet i seks bind med påtegninger der oplyser, at de var indkøbt af Jakob Ulfeldt i Padova i 1590 (jf. fig. 4). Siden indgik de i Det Kongelige Biblioteks samlinger som GKS 500–505 fol.⁴⁵ En sammenligning af de to samlinger kan hjælpe os til bedre at forstå det karakteristiske ved Barnekow's samling. Ulfeldt's tekster er indbundet uden nogen form for geografisk eller tematisk inddeling; de er fulde af grammatik- og stavefejl, og teksterne er uden indre inddelinger; en lang liste (i GKS 502 fol.) af tekster som "mancano" (mangler) – skrevet af en italiensk kopist – viser også, at ejeren, allerede mens han var i Italien, var i tvivl om han havde alle de tekster han burde have. Det er nærliggende at antage, at Christian Barnekow havde lignende problemer med sin samling. For at organisere samlingen ville der være brug for en ekspert. Giacomo Castelvetro var uden tvivl den ekspert, som Barnekow havde brug for. Castelvetro's opgave var at gå samlingen igennem, læse alle tekster, gruppere og organisere dem (længere tekster, såsom *relationi*, blev organiseret på geografisk basis, mens kortere tekster, såsom *istrutioni*, *paci* og *discorsi*, blev organiseret tematisk), vælge de bedste tekster, rette dem, og – sandsynligvis – at forberede en udgivelse.

⁴⁴ Scaglione 1966, s. 142.

⁴⁵ Et af bindene, GKS 500 fol., mangler fra gammel tid.

Del Regno di Granua.

Al uenire di ueduto il Rego di Granua nel tem-
po di questa mia legatione Ser.^{mo} Laencepe,
Padre, et Sig.^{mo} Cui^{mo} uero ore forme differenti
era loro uero o non tanto differenti, che l'una
non fosse indouina dell' altra: La prima dubi-
ta, et piena di sospetto, la seconda sanguinata
con una guerra aperta, la terza in che l'ho
la uera pur in guerra dopo una lunga, et
finita pace, et con una desperatione uniuersale
de ueder mai piu in quel Regno o al-
meno per un gran pezzo (se il Sig.^{mo} Dio non
lo inuorra) ha quei popoli, in pace, quiete,
o pace che ne per durar molto: Perche
tanto non cresciute le offese, le degni, et
la differenza tra il principe, et i sudditi,
la diuisione della Religion, la ambitione,
et inimicitie de grandi, che ogni una di
queste ragioni, et tutte in ne me senza alua
timor de Dio o rispetto con manauol

Quasi che non le cause
della guerra di francia
1. L'offese, l'orgoglio, et l'offensione
tra i principi et i sudditi.
2. La diuisione della Religion
3. L'ambitione et inimicitie de
grandi.

Jacobus
Willelt. Patavij Anno
1610 x c.

Fig. 4: GKS 504, f. 2r. Det Kongelige Bibliotek.

Vi har ikke nogen konkrete beviser for, at en udgave skulle trykkes, men alle tegn peger i den retning. Vi har allerede nævnt tilrettelæggelsen af bindene. I et brev sendt til Barnekow fra Sverige undskylder italieneren i 1596, at han endnu ikke har sendt skrifterne tilbage til biskop Resen. Brevet bekræfter, at bindene ikke var Castelvetros ejendom, selvom de var redigeret af ham. Men hvis bindene var Barnekows, hvorfor blev de så bragt til Sverige? Vi ved, takket være annotationer i slutningen af hver *relatione*, at alle tekster blev kopieret i Danmark; Castelvetro havde et år til at gennemse en enorm samling manuskripter, foretage et udvalg og afskrive dem. Jeg tror, at han bragte bind med sig, fordi han stadig havde behov for at gøre det vigtigste: korrekturlæse og rette dem. Det er den sidste fase af en redigeringsproces.

Men hvorfor en udgave af italienske politiske skrifter i Danmark? Det er mindre overraskende end det kunne se ud til at være. Det første punkt der skal understreges, er italiensk kulturs store popularitet i Nordeuropa i de pågældende år. Det mest velkendte tilfælde er naturligvis England,⁴⁶ men heller ikke Danmark var uberørt af denne *moda italiana*. Kontakter med og emulering af andre nordeuropæiske hoffer kan have spillet en rolle, men interessen var ældre og sandsynligvis mere rodfæstet. Studierejser for den bedste del af den danske adel med henblik på at besøge italienske universiteter bidrog til udviklingen af sådanne interesser, og det er ikke et tilfælde, at der findes mange italienske bøger i de adelige biblioteker, som vi kender fra 1500-tallet.⁴⁷ Der er ikke mange undersøgelser af italienske forfatteres indflydelse i det 16. århundredes Danmark, men Harald Ilsøe har påpeget, i det mindste for Machiavelli,⁴⁸ en stigende interesse, der startede allerede i midten af dette århundrede, og det var formentlig ikke et enkeltstående tilfælde; forskellige eksemplarer, både på italiensk og i oversættelse, af Stefano Guazzos *La civil conversatione* i danske biblioteker, tyder også på, at interessen ikke kun var begrænset til politiske emner. Kendskab til italiensk

⁴⁶ Jf. den endnu væsentlige, Frances Amelia Yates: *John Florio: The Life of an Italian in Shakespeare's England*, Cambridge 1934. Jf. også den nyere, Michael Wyatt: *The Italian Encounter with Tudor England: A Cultural Politics of Translation*, Cambridge 2005 (= *Cambridge Studies in Renaissance Literature and Culture*, 51).

⁴⁷ Jf. for eksempel Ellen Jørgensen: En Bogliste fra det 16. Aarhundredes Slutning, *Danske Magazin*, 6. række, 3, 1923, s. 175–182; *Catalogus librorum Martini Barnekouii Anno 1571 Parisiis, Item Johannis Barnekouii fratris*, se n. 34; og Migliorato 1982, s. 288.

⁴⁸ Jf. Harald Ilsøe: Af Machiavellis historie i Danmark i femhundredåret for hans fødsel, *Fund og Forskning*, 16, 1969, s. 7–30.

sprog var populært blandt adelen,⁴⁹ og det var ikke tilfældigt at det ny-stiftede Sorø Akademi i 1623 udpegede en professor i både fransk og italiensk, Daniel Matras,⁵⁰ som i 1625 (og igen i 1642 og 1668) udgav sin *Compendium gallicæ et italicæ grammaticæ* og lidt senere, i 1631, sin *Nomenclature françoise, allemande, italienne et danoise*. Hvis undervisningen i fransk havde klart politiske, handelsmæssige og diplomatiske formål, skulle italiensk – Italien var så langt væk – især læres af prestige-hensyn. Men italiensk var kendt også af danskere af lavere stand: for eksempel blev Castelvetro hjulpet af en dansk kopist, “Samuel di Davisonne danese”.⁵¹ Han var ikke adelsmand og havde formentlig ikke studeret i udlandet,⁵² men han var fuldt ud i stand til at arbejde med italienske tekster.

Som i England blev italienere også i Danmark værdsat på flere områder;⁵³ man kan for eksempel tænke på bygmester Domenico Badiaz (eller Baetiaz), aktiv i Danmark mellem 1591 og 1607,⁵⁴ Giovannimaria Borch, sekreter for Frederik Leye, borgmester af Helsingør, fægte-

⁴⁹ Jf. Gunver Skytte: L'immagine dell'italiano attraverso gli esempi della grammaticografia danese, *Italiano: lingua di cultura europea. Atti del Simposio internazionale in memoria di Gianfranco Folena, Weimar 11–13 aprile 1996*, ed. Harro Stammerjohann, Tübingen 1997, s. 300.

⁵⁰ Jf. Iver Kjær: Daniel Matras, *Dansk biografisk leksikon*, 3. udg., IX, 1981, s. 467. Jf. for hans værk også: Karl-Heinz Röntgen: Daniel Matras: sein Beitrag zur romanischen Grammatiko- und Lexikographie, *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 113, 1997, s. 190–207.

⁵¹ “Riscritto da Samuel Davisonio in Copenhaghen a 10. di Gennaio 1595”, Vault Case Ms. 5068, 79/2, f. 119v; “Da Samuel di Davisonne danese in Copenhaghen del 1595”, Vault Case Ms. 5068, 79/2, f. 245r; “Fu Finita di Riscrivere a 25 di Genaoio per Samuelle Davisonio in Copenhagen. E Riletta e emendata di molti errori scorsi nel riscriverla, nel reame di Suetia, nel contado di Hericia, e nella terra di Ereborgia a xxviii 1596” Ms. Western 32, f. 38v; “Fu finita di riscivere da Samuelle Davisonio al primo di Febraio in Copenhagen 1595”, Ms. Western 32, f. 84r.

⁵² Han nævnes ikke i Vello Helk: *Dansk-norske studierejser. Fra reformationen til enevælden 1536–1660*, 1987 (= *Odense University Studies in History and Social Sciences*, 101).

⁵³ Et organisk studium om italienerne i Danmark fra Reformationen til Trediveårskrig er et stort *desideratum*.

⁵⁴ Han arbejdede også for Jakob Ulfeldt. Jf. Vilhelm Lorenzen: *Dominicus Baetiaz, en italiensk Renaissancebygmester i Danmark*, København 1938 (= *Meddelelser fra Foreningen til Gamle Bygningers Bevarelse*, 3.3). Jf. vedr. italienske bygmestre i Poland og Sverige også Mariusz Karpowicz: *Artisti Ticinesi in Polonia nel '500*, Bellinzona 1987 og Id.: *Artisti Ticinesi in Polonia nel '600*, Bellinzona 1983.

⁵⁵ Til Jonas Charisius, 14 marts 1601, Det Kongelige Bibliotek, København, NKS 1305 fol., III, nr. 17. f. 53r.

mester Salvator Fabris, ved hoffet mellem 1601 og 1607,⁵⁶ organisten Vincenzo Bertolusi (1607–1608), som døde i København,⁵⁷ violinisten Giovanni Giacomo Merlis (i København i 1607)⁵⁸ og skulptøren Pietro Crevelli, kendt også som Peter Griffel, som arbejdede i Danmark, i kongens tjeneste, mellem årene 1615 og 1622.⁵⁹ I modsætning til England, var der dog ikke filologiske udgaver af italienske litterære tekster i Danmark, men det er et faktum, at italienske værker blev trykt, både i oversættelse og på originalsproget. Vi kender oversættelser af Boccaccio (1592 og 1597)⁶⁰ og Petrarca (1593, 1606, 1618, og 1622)⁶¹ men også tekster udgivet på italiensk i København, såsom de to bind af *Giardino Novo* (1605–1606), en samling af italienske madrigaler,⁶² og Salvator Fabris's *De lo schermo overo scienza d'arme* (1606),⁶³ alle tre trykt af Heinrich Waltkirch, en trykker, der allerede var aktiv i 1586, og på dette tidspunkt

⁵⁶ Jf. Giuseppe Migliorato: Salvator Fabris, den italienske fægtemester og hans forbindelser med Christian 4.s hof, *Fund og Forskning*, 31, 1992, s. 45–56. Mellem Barnekows tekster findes også en fægtemanual: "Giuoco di spada sola con tutti i modi de piedi, et delle mani", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 79r.

⁵⁷ Jf. Robert Eitner: *Biographisch-bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten christlicher Zeitrechnung bis Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*, Graz 1960, II, s. 7–8; og Zygmunt M. Szweykowski: Vincenzo Bertolusi, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, ed. Stanley Sadie, London 1980, II, s. 641.

⁵⁸ Angul Hammerich: *Musiken ved Christian den Fjerdes Hof. Et Bidrag til dansk Musikhistorie*, 1892, s. 39–40 og 212.

⁵⁹ Otto Andrup: Peder Griffel, *Dansk Biografisk Leksikon*, 2. udg., VIII, 1936, s. 306–307.

⁶⁰ Giovanni Boccaccio: *Griseldis, Tuende deylige oc Nyttelige Historier at læse. Den første om Griseldis. Den Anden om en Doctors Daater aff Bononia, Aff huilcke Historier alle ærlige Quinder maa begribe gode lærdom oc besynderlige at haffue gaat taalmodighed*, Lybeck, Prentet hos Asswerus Krøger, 1592; Giovanni Boccaccio: *Griseldis, En deylig Historia om en Quinde som hed Griseldis, Aff huilcken gode oc dydelige Quinder kunde tage Exempel oc Lærdom, at være tolmogige vdi Modgang oc Fristelse, Nyttelig at læse*, Kiøbenhaffn, Prentet aff Laurentz Benedict, 1597.

⁶¹ *En Præservative oc salig Lægedom imod den farlige oc forgifffige Siælens Siuge, som er Mishaab eller fortuilelse*, Kiøbenhaffn, prentet aff Hans Stockelman, 1593; Francesco Petrarca: *Siu gudelige Penitentze Psalmer, som ere screffne aff den høylærde oc naffnkundige Francisco Petrarcha Florentino, mere end 200. Aar forleden, mit i Pawedømmit*, [s.i.] 1606; *Synderis Spegel, ein skøne Penitentzis Predickener, om Verdens Elendighed, Jammer oc nød*, Kiøbenhaffn 1618; Andreas Schrøder: *Francisci Petrarchæ, litteratorum Phænicis, ac parentis vita*, [s.i.] 1622.

⁶² Jf. Susan Lewis Hammond: Italian Music and Christian IV's Urban Agenda for Copenhagen, *Scandinavian Studies*, 77, 2005, s. 365–382; Ead.: Danish Diplomacy and the Dedication of *Giardino novo II* (1606) to King James I, *Danish Yearbook of Musicology*, 28, 2000, s. 9–18; og Heinrich W. Schwarb: Italianità in Danimarca. Zur Rezeption des Madrigals am Hofe Christians IV., *Europa in Scandinavia. Kulturelle und soziale Dialoge in der frühen Neuzeit*, ed. Robert Bohn, Frankfurt am Main 1994 (= *Studia Septentrionalia*, 2), s. 127–153.

⁶³ Jf. nr. 56.

var Københavns Universitetets officielle trykker.⁶⁴ På denne baggrund forekommer et projekt om en italiensk udgivelse i 1595, måske med Universitetstrykkeriets typer, mindre overraskende.

I den anden liste, afskrevet af Castelvetro i bindet Vault Case Ms. 5086, 73/2, findes teksten "Overvejelser om, hvor nyttigt det kan være for store mænd at have skrifter om håndteringen af staten".⁶⁵ Vi kender hverken teksten eller dens forfatter, men det var med al sandsynlighed en tekst, der forklarede "store mænd" nytten af at eje, og at kende til, tekster om "håndtering af staten", dvs. diplomatiske materialer, afhandlinger om statsfinansier, national og lokal historie samt diplomatiske depecher. En tekst om hvordan man skal læse andre tekster er det bedste bevis på disses popularitet. Et kig på biblioteker, især uden for Italien, viser, hvor stor udbredelse disse dokumenter havde. Denne form for tekster cirkulerede håndskrevne, og kun meget langsomt begyndte de at blive trykt. Både som håndskrifter og som trykte tekster blev nogle af dem *long- og bestsellers*; det er for eksempel tilfældet med *Istruzione sopra le attioni del Conclave* af Francesco Lottino. På Maria Stuarts liste finder vi to kopier af denne tekst. Den blev afskrevet af Castelvetro mellem blad 1 recto og 21 verso af håndskriftet Vault Case Ms. 5086, 74/2, og i Det Kongelige Bibliotek findes også en senere kopi (GKS 508 fol.). Endelig blev teksten trykt i Gregorio Letis (1630–1701) berømte værk, *Conclavi de' Pontefici Romani, quali si sono potuti trovare sin a questo giorno* (1667). Et andet godt eksempel er Kardinal Guido Bentivoglios *Relationi* (heriblandt "Relatione di Danimarca" fra 1613). De blev skrevet i de to første årtier af det 17. århundrede, de cirkulerede som håndskrifter – hvoraf et også findes i Det Kongelige Biblioteks samlinger (NKS 300 fol., *Relatione del Seguito nelli Stati di Cleues e di Giuliers doppo la morte di Guglielmo, Duca di essi Stati, 1609–1615*) – og blev trykt i 1629 i Antwerp og genoptrykt i 1630, 1631, 1632, 1633, 1635, 1636, 1645, 1646, 1649 og 1650.

Denne form for tekst kom på mode især blandt nordeuropæiske unge adelsmænd der studerede i Italien. Vi ved, at der var et semi-hemmeligt marked for venetianske politiske håndskrifter i Padova,⁶⁶ og et blik på Det Kongelige Biblioteks samling viser, at danske studerende

⁶⁴ Jf. Lauritz Nielsen: Henrik Waldkirch, *Dansk biografisk leksikon*, 3.udg., XV, 1984, s. 247; og Harald Ilsøe: *Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600–1810, en bibliografisk håndbog med bidrag til bogproduktionens historie*, 1992 (= *Danish Humanist Texts and Studies*, 5), s. 39–42.

⁶⁵ "[Considerationi] di quanto momento sea a gli huomini grandi l'havere scritti di maneggio di stato", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 67r.

⁶⁶ Jf. Biagio Brugi: *Gli scolari dello Studio di Padova nel Cinquecento*, Padova 1905, s. 45–46.

delte denne interesse med deres italienske og europæiske kammerater. Udover de allerede nævnte biblioteker af Christian Barnekow og Ulfeldt findes forskellige andre bind, der indeholder dokumenter, især af venetiansk oprindelse; fra 1560'erne kender vi bindene GKS 511–512 fol.; fra 90'erne GKS 525 fol. og GKS 2167 4°, ejet af brandenburgeren Joachim Hübner; fra 1600'erne GKS 523 fol.; fra 1630'erne GKS 598 fol., GKS 507–510 fol. og Thott 576 fol.; endeligt fra 1640'erne har vi Kall 333 4° og NKS 244 fol. Denne form for udbredelse af tekster fortjener en grundigere undersøgelse, men to ting skal nævnes som delvis forklaring: på den ene side blev den slags dokumenter anset for nødvendige for at træne og forberede unge adelsmænd til deres kommende statslige pligter; på den anden side havde genrens succes meget at gøre med situationen på de italienske universiteter, hvor disse unge mænd studerede. På det tidspunkt omfattede undervisningen ikke historie,⁶⁷ og den beskæftigede sig ikke med aktuelt stof. Deres naturlige nysgerrighed blev kompenseret gennem disse skrifter, som tilbød informationer om de seneste nyheder, såsom religiøse problemer, politiske begivenheder og, ikke mindst, geografiske opdagelser og fjerne lande.

Vi kan ikke sige med sikkerhed, hvor mange af de allerede nævnte bind i Det Kongelige Bibliotek, der blev hjembragt af danske studerende, men det er mere end sandsynligt, at i det mindste nogle af dem kom ind i samlingerne ad denne vej. Disse dokumenter viser denne form for skrifers popularitet, også i Danmark. De hjælper os også til at forstå, hvorfor Barnekow kunne have været interesseret i at udgive et udvalg af de allerbedste stykker i sin samling; der var tydeligvis et marked, ikke kun dansk, og en god filologisk udgave kunne løse det problem, som teksternes kvalitet udgjorde. Alt for ofte var de afskrevet for eller af studerende med begrænsede økonomiske muligheder og uden fyldestgørende kendskab til de romanske sprog. Barnekow var imidlertid ikke den eneste, der i netop disse år troede på værdien af en sådan udgave. I 1589 blev en samling af diplomatiske tekster trykt under titlen *Tesoro politico*, på italiensk, i Köln (og genoptrykt i 1592 og 1598)⁶⁸ fulgt, kun nogle år senere, af *Praxis prudentiae politicae*, trykt i

⁶⁷ Arnaldo Momigliano: The Introduction of the Teaching of History as an Academic Subject and its Implications, *Minerva*, 21, 1983, s. 1–15.

⁶⁸ Også en *Continuatione del tesoro politico* blev trykt in Bologna i 1601 og 1603. Jf. for dette værk: Jean Balsamo: Les origines parisiennes du *Tesoro politico* (1589), *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 57, 1995, s. 7–23; og Artemio Enzo Baldini: Origini e fortuna del *Tesoro politico* alla luce di nuovi documenti dell'Archivio del Sant'Uffizio, *Studia Borromæica*, 14, 2000, s. 155–174.

Frankfurt i 1610–1612. Begge blev udgivet i Tyskland og for et tysk og nordeuropæisk publikum.

Afsluttende overvejelser om de særlige karakteristika ved Christian Barnekows samling

Før konklusionen skal jeg komme med nogle yderligere bemærkninger om Barnekows samling. Den første ting, der fortjener at blive påpeget, er at i modsætning til størstedelen af de andre studerende – som *kun* samlede dokumenter i deres studietid – vedblev Barnekow at indsamle materialer også efter at han forlod universitetet; i Castelvetros lister finder vi et dokument fra 1594, og også en kopi af Justus Lipsius's *Epistolica Institutio*⁶⁹ var, med stor sandsynlighed, erhvervet efter Barnekows italienske ophold, fordi det først blev udgivet i 1591.⁷⁰

En af de største forskelle mellem Barnekows samling og hans samtidiges samlinger er, at den sandsynligvis ankom uindbundet til Danmark. Ulfeldts fem bind indeholder 32 forskellige tekster, mens teksterne i Barnekows eje – efter listen at dømme – var 284, og vi kan antage, at de ville have udgjort en samling på cirka 45 bind. Det er svært at forestille sig, selv om det selvfølgelig er muligt, at ikke et bind, af en så enorm samling, skulle have overlevet til i dag, især fordi vi ikke har nogen viden om tragiske begivenheder i forbindelse med Barnekow-familiens bibliotek. Hvad der virker langt mere sandsynligt er, at teksterne blev bragt tilbage i deres oprindelige form. Der er i Det Kongelige Bibliotek ikke registreret nogen indbundne bind ejet af Christian Barnekow, men det er muligt ved at sammenligne samlingerne at finde frem til flere tekster, der er til stede både på Castelvetros liste over Christian Barnekows bøger og i Det Kongelige Biblioteks håndskriftsamlinger. Det er tilfældet med:

⁶⁹ Jf. Justus Lipsius: *Principles of Letter-Writing: A Bilingual Text of Justi Lipsi Epistolica Institutio (1591)*, edd. Robert V. Young og M. Thomas Hester, Carbondale 1996 (= *The Library of Renaissance Humanism*).

⁷⁰ En kopi af denne ekstremt sjældne udgave er i Det Kongelige Bibliotek (180:1, 17, nr. 29). Det lille format, i 4° og de få sider, kan måske forklare hvorfor den er endt i håndskriftdelen af Barnekows bibliotek. Den kendsgerning, at den befinder sig i den del af samlingen der vedrører "Fyrsters breve" kan også indebære et præcist ønske hos Barnekow om at holde denne effektive og højt respekterede manual sammen med nogle praktiske eksempler på denne *ars scribendi*.

- *Sommario della relatione di persia del Sign. Vincenzo Alessandri. 1570* (GKS 499 fol.);⁷¹
- *Raggionamento di Imp. Carolo V al Re Filippo suo figliuolo, nella consignatione del governo de suoi Stati e Regni* (GKS 507 fol.);⁷²
- *Relatione del Sig. Marc-Antonio Barbaro, ritornato Bailo da Constantinopoli, da Sultan Selim. 1573* (GKS 535 fol.);⁷³
- *Relatione di Roma di Pio IV et Pio V di Antonio Tiepolo* (GKS 542 fol.);⁷⁴
- *Relatione di Lazzaro Mozenigo, ritornato da Guid. Ubaldo, Duca di urbino. 1570* (GKS 553 fol.);⁷⁵
- *Capitoli stabiliti tra il Re Filippo et il Duca Cosmo de Medici per le cose di Siena. 1557* (GKS 554 fol.);⁷⁶
- *Relatione di Sauoia fatta dal Clari.mo Si.re Franc.o Molino l'anno 1576* (GKS 558 fol.);⁷⁷
- *Relatione del Sign. Francesco Barbaro, tornato da Sauoia* (GKS 559 fol.);⁷⁸
- *Relatione del stato di Milano fatta l'anno 1590* (GKS 560 2° fol.);⁷⁹
- *Relatione del Sign. Geronimo Lippomano, Ambass. a Don Giouanni d'Austria in Napoli, fatto in Senato Venet. 1576* (GKS 562 fol.);⁸⁰
- *Relatione del clar. M. Marino de Caualli della Amb.ria a Carolo V anno 1548* (GKS 2181 4°);⁸¹
- *Discorso di precedenza tra Francia et Spagna* (GKS 2237 4°);⁸²

⁷¹ “Rel[elatio]ne di m[essere] Vincenzo degli Alessandri delle cose di Persia fatta dell'anno 71”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 74r.

⁷² “Ragionam.to di Carlo V. a Filippo suo figliuolo il giorno inanzi, che gli rimunziasse la signoria degli stati suoi”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 72v.

⁷³ “Rel[ation]ne del Clar[issi]mo Marcant[oni]o Barbaro ritornato da Costantinopoli del 1523”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 74r.

⁷⁴ “Rel[ation]e di Roma al tempo di Pio IIII. Et di Pio V. del Tiepolo”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 70r.

⁷⁵ “Rel[ation]e del C[larissi]mo Lazzaro Mozenigo tornato da Guidobaldo l'anno 1576”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 69v.

⁷⁶ “Capitoli stabiliti tra il Re Filippo, et il duca Cosimo de Medici per le cose di Siena”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 77r.

⁷⁷ “Rel[ation]ne del Clar[issi]mo sig[nor] Franc[esc]o Molino. ritornato di Savoia l'anno 1576”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 71r.

⁷⁸ “Rel[ation]e del Cla[rissi]mo S[ignor]e Franc[esc]o Barbaro ritornato di S[avoia] l'anno. etc.” Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 71r.

⁷⁹ “Rel[ation]e dello stato di Milano dell'anno 1590. d'incerto”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 71r.

⁸⁰ “[Discorso sopra il Regno di Napoli] del Lipomano”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 70v.

⁸¹ “[Relatione] di Marino de Cavalli ritornato dalla mbasceria di Carlo V. Imp[eratore] re l'anno 1548”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 72r-72v.

⁸² “Precedentia tra Spagna et Francia”, Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 78v.

Jeg vil tillade mig at hævde, at disse håndskrifter stammer fra Christian Barnekows samlinger, og at en del af hans samlinger dermed er indgået i Det Kongelige Biblioteks samlinger. Man kunne desuden formode, at de følgende håndskrifter har samme proveniens:

- *Ballo di Principi d'Europa, dialogo tra Pasquino et Marfario* (GKS 517 fol.);⁸³
- *Relatione del clar. Sign. Giouanni Micheli della sua Ambasciaria di Francia. 1575* (GKS 602 fol.);⁸⁴
- *Relatione del Girolamo Lipomani nel ritorno suo Ambasciadore al Re di Polonia, riferita nel Senato Venetiano l'anno 1575* (GKS 701 fol.);⁸⁵
- *Relatione dell'Alpi che dividono Italia dalla Germania, et dalla Francia, con i passi per dove possono condursi esserciti* (GKS 2173 4°);⁸⁶
- *Relatione di Francia. 1546* (GKS 2180 4°);⁸⁷
- *Anonymi Relatione de Venetia*, (GKS 2180 4°);⁸⁸
- *Antonii Carlini discorso sopra la Republica de Genoua* (GKS 2206 4°).⁸⁹

Et andet aspekt, der bør påpeges, er, at Castelvetros hånd tydeligt mærkes i forberedelsen af samlingen, og at han havde gode grunde til at betragte sig selv som udgivelsens forfatter. For det første er udvalget af stærkt anti-katolsk materiale langt mere forståeligt for Castelvetro,⁹⁰ som selv uden egentligt konfessionelt tilhørsforhold var en velkendt protestant, end for Barnekow, hvis religiøse tilhørsforhold vi kun kender lidt til.⁹¹ Hvis vi følger biskop Resens ord, må vi antage at samlingen også indeholdt en del tyske, hollandske og engelske tekster. Det er

⁸³ "Pasquino, che describe lo stato d'Europa, non senza biasimo del Papa, et del Re di Spagna et d'ogni altro grande", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 78r.

⁸⁴ "Rel[ation]ne del Clar[issi]mo m[essere] Gio[vanni] Michele d'Arrigo 3. re di F[rancia] dello stato, et della reina di F[rancia]", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 71r.

⁸⁵ "Rel[atio]ne di m[essere] Giorolamo Lipomano del 1574", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 73v.

⁸⁶ "Descrittione delle Alpi di Italia et Francia", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 78v.

⁸⁷ "Rel[atio]ne di sig[nor] Marino de Cavalli del 1546", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 72r.

⁸⁸ "Compendiosa et magna Relatio Reip[ublicae] Venetae", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 69r.

⁸⁹ "[discorso] sopra la rep[ubblica] di Genova", Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 70v.

⁹⁰ Scaglione 1966, s. 141.

⁹¹ I Palermo købte Barnekow et afladsbrev som han hjem bragte tilbage med sig selv. Jf. Barnekow 1908, s. 39. Det er også interessant at påpege, at Barnekow – som mange af sine samtidige – også studerede ved vigtige katolske institutioner såsom *Schola Pontificia* i Ingolstadt. For skandinaver og katolske institutioner: jf. Oskar Garstein: *Rome and the*

mere end sandsynligt, men det er ikke overraskende, at de ikke optræder i Castelvetro's bind; med hans baggrund giver det mening, at han blev bedt om kun at ordne de latinske, italienske og franske dokumenter. Det øvrige af samlingen er fortsat ukendt for os.

Til slut vil jeg drøfte et problem, som har udfordret forskere, og forsøge at tilbyde om ikke en løsning så i det mindste en arbejdshypotese. I 6 ud af 10 bind har Castelvetro i kolofonen tilføjet et *postscriptum* om hvor meget han betalte for det;⁹² takket være enkelte annotationer ved vi også, at en del af pengene gik til en vis Michele "for at få sådanne skrifter".⁹³ Hvem Michele var, er stadig uopklaret, og Castelvetro's noter kunne synes at modsige hvad der er skrevet indtil nu om, at samlingen skulle være ejet af Barnekow. Men Michele er også nævnt i et brev fra 1596, som Castelvetro sendte til Barnekow fra Örebro, i Sverige. Her skriver Castelvetro at skriftet skulle være givet til biskop Resen af Michele (som Castelvetro kalder "Deres Michele"), men det var ikke sket, fordi Michele havde forladt Danmark og var rejst til Italien.⁹⁴ Michele var sandsynligvis tæt på Barnekow, men jeg er ikke sikker på, at han var hans sekretær, således som Migliorato har foreslået.⁹⁵ Det interessante ved anmærkningerne i kolofonerne er, at fire bind ikke bringer dem: Det er ikke tilfældigt, at håndskriftet Ms. Western 32, som ikke blev gjort færdigt i Danmark men i Sverige, ikke fremviser en sådan inskription. Castelvetro betalte ikke altid Michele dengang, og ikke alle bindene stod i gæld til denne mystiske figur. Også anmærkningen på kolofonen af håndskriftet Vault Case Ms. 5068 79/2 er af særlig interesse: det er det eneste tilfælde, hvor Castelvetro præciserer både hvor meget han betalte for at få teksterne kopieret ("Denne bog indeholder 393 blade, hvoraf skrivningen, til en pris af en skilling for hver tre blade, kostede

Counter-Reformation in Scandinavia: Jesuit Educational Strategy, 1553–1622, Leiden 1992 (= *Studies in the History of Christian Traditions*, 46).

⁹² "mi costo, senza quello ho donato per haverle, un talero", Vault Case Ms. 59/2, kolofon; "senza il non vil dono dato, a chi mi fece havere gli originali di queste non vulgare scritte", Vault Case Ms. 5068, 69/2, kolofon; "Oltre che donai un talero, et mezzo per haverle", Vault Case Ms. 5068, 79/2, kolofon.

⁹³ "senza quello che ho donato a Michele per haver questi scritti", Vault Case Ms. 5068, 75/2, kolofon; "oltre a quello, c'ho donato a M. per havere l'originale di queste scritte", Vault Case Ms. 5068, 76/2, kolofon; "oltre a quello, c'ho donato a Michele, per darmi di questi scritti gli originali", Vault Case Ms. 5068, 78/2, kolofon.

⁹⁴ "che ragionevolmente doveva dargli il suo Michele, anzi la partenza sua di costà per l'Italia", Brevet er trykt i Migliorato 1982, s. 295–296.

⁹⁵ Migliorato 1982, s. 279.

mig 2 dalere og 3 skillingen⁹⁶) og hvor meget han betalte Michele for at få fat i originalerne (“1,5 daler”, “un talero e mezzo”). Det overraskende er, at prisen synes ringe i forhold til prisen for en ny afskrit – man er nødt til at huske på, at Castelvetro selv kopierede flere tekster – hvilket endnu engang synes at antyde, at Castelvetro betalte Michele for nogle *relationi*, ikke for dem alle. Michele var, tror jeg, en der stod meget tæt på Barnekow, men ikke en, der havde ansvaret for Barnekows bibliotek, han kunne ikke blive betalt for at give Castelvetro noget, der allerede tilhørte hans herre. Michele måtte eje nogle tekster, som Castelvetro ønskede at tilføje til Barnekows. Dette ville forklare, hvorfor ikke alle de *relazioni*, der er transskriberet i bindene i Chicago, er citeret i de to lister. Vi ved ikke meget om Michele, men det faktum, at han i 1596 var i Italien, kunne tyde på, at han havde tætte forbindelser til landet. Vi kan ikke sige, om han var italiensk, eller om han var købmand, men flere italienske købmænd, der opererede i Danmark og mere generelt i Nordtyskland er kendt for at have stået under Barnekows beskyttelse.⁹⁷ Et legitimt spørgsmål er, om han også kunne have forhandlet italienske *relationi* eller om han kun havde dem med sig på grund af personlig nysgerrighed og interesse.

En afsluttende bemærkning; vi kender ikke den nøjagtige dato for Castelvetros ankomst til Danmark. Det er dog sandsynligt, at han rejste med Christian Barnekow, da denne forlod Skotland, den 16. september 1594. Vi ved dog, helt sikkert, at Castelvetro stadig var i Edinburgh i august 1594.⁹⁸ To af samlingens *relationi* er dateret “agosto 1594”, og de blev derfor afskrevet allerede i Skotland.⁹⁹ Det bekræftes af, at de er skrevet med andet blæk. Dette synes at vise, at Barnekow havde meget klare ideer om, hvad han ønskede, og at Castelvetro begyndte at arbejde på sin opgave lige fra begyndelsen af sit bekendtskab med Barnekow; det var ikke en beslutning, de traf, da de var kommet til Danmark. Hvis de to tekster ikke tilhørte Castelvetro – det faktum at de er indsat i registeret over Christian Barnekows politiske skrifter¹⁰⁰ synes at bevise det – tyder altså på, at Barnekow havde dem med sig på sin

⁹⁶ “Contiene questo libro 393 carte, la scrittura del quale m'è costata a carte 3 per lo soldo danesco, due taleri, e 3 soldi. Oltre che donai un talero e mezzo per haverle”

⁹⁷ Migliorato 1982, s. 272–274.

⁹⁸ Tommaso Sandonini: *Lodovico Castelvetro e la sua famiglia. Note biografiche*, Bologna 1822, s. 245.

⁹⁹ “riscritto a [sic] di d'Agosto 1594”, Vault Case Ms. 5068, 116/2, f. 27r; og “rescritto a secondo di settembre 1594”, Vault Case Ms. 5068, 116/2, f. 40r.

¹⁰⁰ Vault Case Ms. 5086, 73/2, f. 70v.

tur til Skotland. Det kunne være endnu et tegn på, at Barnekow ikke samlede *relationi* af prestigemæssige årsager, eller at han beholdt dem som minder fra sin studietid, men at han fandt en praktisk anvendelse for teksterne. Barnekow kunne have læst de to tekster som han gav til Castelvetro, bare for sjov, men det skal også påpeges, at Barnekow var på en diplomatisk mission og at han, når han var kommet tilbage, skulle skrive en relation og han kunne have været på udkig efter inspiration eller en god model. Måske Barnekows beslutning om ikke at have disse *relationi* bundet ind i store bind skyldtes den praktiske grund, at de så var nemmere at bruge og lettere kunne medbringes på rejser.

Konklusioner

Studiet af Castelvetros materiale i USA viser sig at være til stor nytte. Først hjælper det til bedre at forstå en så vigtig figur som Giacomo Castelvetro i Europa mellem det 16. og det 17. århundrede. Selv om han ikke har været kendt af sin eftertid, antager hans figur træk af en rigtig hovedperson. Den største forskel mellem ham og den samtidige engelske formidler af italiensk renæssancekultur, John Florio, er, at Castelvetros rolle ikke var begrænset til England, men i stedet udspillede sig i den del af Europa, som kredsede omkring det tysksprogede Schweiz; en region, der var så vigtig også for Danmark, både hvad angår fænomener som udbredelsen af medicinsk og videnskabelig viden og krypto-calvinismens indflydelse.

Undersøgelsen bringer også ny viden om Christian Barnekow; det gælder både Barnekow selv og, mere generelt, de danske adelsmænd, der havde boet og studeret i Sydeuropa; livet, miljøet og deres interesser. Det gælder især relevant for deres forbindelser med Italien og italiensk kultur. Christian Barnekow fremtræder som en usædvanlig personlighed. Hans samling synes at være meget større end hans samtidiges, og hvis den hypotese, at bindene i USA skulle udgives, viser sig at være korrekt, så vil Barnekow træde frem som en af de mest modige mæcener i 1500- og 1600-tallets Nordeuropa, og han vil være den første i Danmark, der har forsøgt at udgive på et andet sprog end dansk, tysk eller latin; et foretagende som kun ville kunne lykkes for en dansk mæcen *par excellence*, som Christian 4. Tilfældet Barnekow stiller også et mere generelt spørgsmål: hvilken rolle spillede de rige studerende, som havde rejst og boet i Italien, i forsøget på at importere italienske modeller til Danmark og at gøre dem *à la mode*? Men også: hvilken rolle spillede de med hensyn til at tiltrække italienere til Danmark? Castel-

vetro kaldte Barnekow “mæcen for alle udlændinge, men især for os italienerne”; vi ved stadig for lidt om denne italienske tilstedeværelse i Danmark og om dens konsekvenser. Hvis vi tager i betragtning, at Jakob Ulfeldt – hvis børn skulle få så stærke og kontroversielle kontakter med Sydeuropa og specielt med Italien – også var mæcen for italienerne i Danmark, forstår vi, at problemet ikke er ufrugtbar. Mere generelt: tilstedeværelsen i Det Kongelige Biblioteks håndskriftsamling af rige samlinger af italienske politiske skrifter, og det faktum, at de blev læst af unge danskere, der havde studeret der og udgjorde det potentielle publikum for Barnekows planlagte udgivelse stiller os over for et andet problem, der fortjener at undersøges: Spørgsmålet om disse skrifers indflydelse på den politiske tænkning i 1500- og 1600-tallets Danmark.

Det var ikke min hensigt med denne undersøgelse at give en udtømmende redegørelse for spor efter Barnekows bibliotek og mine analyser er langt fra afsluttede. En sådan undersøgelse er dog nødvendig, og en første, overfladisk, analyse af Det Kongelige Biblioteks samlinger har vist, at flere væsentlige elementer har overlevet, og at en del af hans samling ikke er gået helt tabt, modsat hvad man har ment. Kun en langt mere præcis undersøgelse af Det Kongelige Biblioteks samlinger, men også af andre skandinaviske biblioteker og samlinger, vil kunne give en endelig afklaring.¹⁰¹

ABSTRACT

FEDERICO ZULIANI: *Una raccolta di scritture politiche della fine del sedicesimo secolo. Giacomo Castelvetro e la biblioteca di Christian Barnekow.*

Alla pagina 68 recto del manoscritto Vault Case Ms. 5086, 73/2, Newberry Library, Chicago, ha inizio il “Registro di tutte le scritture politiche del S[igno]r Christiano Bernicò”. Il testo è preceduto da un altro elenco simile, sebbene più breve, che va

¹⁰¹ Tak til The Warburg Institute, University of London, der gav mig et Student Travel Fund Bursary til at arbejde i Chicago og New York og til Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling for et kulturaftalestipendium til at studere seks måneder i Danmark, baseret på Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet. Jeg takker Susanne Budde for hendes generøse hjælp, mens jeg arbejdede på Det Kongelige Bibliotek. Jeg skylder Chiara Franceschini mit første kendskab til Giacomo Castelvetro, og jeg takker hende for det. Endelig er jeg især taknemmelig over for Ivan Boserup, Erik Petersen og Anders Toftgaard for diskussion af emnet for denne artikel og for nyttige henvisninger, drøftelser og rettelser.

sotto il titolo di “Memoriale D’alcune scritture politiche, che furon donate alla Reina Maria Stuarda Prigioniera in Inghilterra l’anno di salute M.D.LXXXIII. Dal S[igno]re di Cherelles”. Il manoscritto 5086, 73/2 fa parte di una collezione di dieci volumi (originariamente undici) appartenuti a Giacomo Castelvetro e oggi conservati negli Stati Uniti. I codici, le cui vicende di trasmissione sono, in parte, ancora poco chiare, furono sicuramente compilati da Castelvetro durante il periodo che passò in Danimarca, tra l’estate del 1594 e l’autunno del 1595.

Il soggiorno danese di Castelvetro ha ricevuto attenzioni decisamente minori di quelle che invece meriterebbe. Alla permanenza in Danimarca è riconducibile infatti l’opera più ambiziosa dell’intera carriera del letterato italiano: vi vennero assemblati, con l’idea di darli poi alle stampe, proprio i volumi oggi negli Stati Uniti. La provenienza è provata tanto dall’indicazione, nei frontespizi, di Copenaghen come luogo di composizione, quanto dalle annotazioni autografe apportate da Castelvetro, a conclusione dei testi, a ricordare quando e dove fossero stati trascritti; oltre a Copenaghen vi si citano altre due località, Birkholm e Tølløse, entrambe sull’isola danese di Sjælland, ed entrambe amministrate da membri dell’influente famiglia Barnekow. E’ a Giuseppe Migliorato che va il merito di aver identificato per primo in Christian Barnekow il “Christiano Bernicò” della lista oggi alla Newberry Library. Christian Barnekow, nobile danese dalla straordinaria cultura (acquisita in uno *studierejse* durato ben diciassette anni), a partire dal 1591 fu al servizio personale di Cristiano IV di Danimarca.

Barnekow e Castelvetro si dovettero incontrare a Edimburgo, dove il primo era giunto quale ambasciatore del monarca danese e dove il secondo si trovava già dal 1592, come maestro di italiano di Giacomo Stuart e di Anna di Danimarca, sorella di Cristiano IV. Sebbene non si possa escludere un ruolo di Anna nell’introdurli, è più probabile che sia stata la comune amicizia con Johann Jacob Grynaeus a propiziarne la conoscenza. Il dotto svizzero aveva infatti dato ospitalità a Barnekow, quando questi era studente presso l’università di Basilea, ne era divenuto amico e aveva mantenuto i rapporti nel momento in cui il giovane aveva lasciato la città elvetica. Grynaeus era però anche il cognato di Castelvetro il quale aveva sposato Isotta de’ Canonici, vedova di Thomas Liebler, e sorella di Lavinia, moglie di Grynaeus sin dal 1569. Isotta era morta però nel marzo del 1594, in Scozia, ed è facile immaginare come Barnekow abbia desiderato esprimere le proprie condoglianze al marito, cognato di un suo caro amico, e vedovo di una persona che doveva aver conosciuto bene quando aveva alloggiato presso la casa della sorella. Castelvetro, inoltre, potrebbe essere risultato noto a Barnekow anche a causa di due edizioni di opere del primo marito della moglie curate postume dal letterato italiano, tra il 1589 e il 1590. Thomas Liebler, più famoso con il nome latinizzato di Erasto, era stato infatti uno dei più acerrimi oppositori di Pietro Severino, il celebre paracelsiano danese; Giacomo Castelvetro non doveva essere quindi completamente ignoto nei circoli dotti della Danimarca.

La vasta cultura di Christian Barnekow ci è nota attraverso l’apprezzamento di diversi suoi contemporanei, quali Grynaeus, Jon Venusinus e, soprattutto, Hans Poulsen Resen, futuro vescovo di Sjælland e amico personale di Barnekow a cui dobbiamo molte delle informazioni in nostro possesso circa la vita del nobile danese, grazie all’orazione funebre che questi tenne nel 1612 e che venne data alle stampe l’anno successivo, a Copenaghen. Qui, ricordandone lo *studierejse*, il vescovo raccontò come Barnekow fosse ritornato in Danimarca “pieno di conoscenza e di storie” oltre che di “relazioni e discorsi” in diverse lingue. Con questi due termini l’ecclesiastico danese alludeva, con

tutta probabilità, a quei documenti diplomatici, relazioni e discorsi di ambasciatori, per l'appunto, che rientravano tra le letture preferite degli studenti universitari padovani. La lista compilata da Castelvetro, dove figurano *lettere e istruzioni* ma, soprattutto, *relationi e discorsi*, era un catalogo di quella collezione di manoscritti, portata dall'Italia, a cui fece riferimento l'ecclesiastico danese commemorando Christian Barnekow.

Tutti coloro i quali si sono occupati dei volumi oggi negli Stati Uniti si sono trovati concordi nel ritenerli pronti per la pubblicazione: oltre alle abbondanti correzioni (tra cui numerose alle spaziature e ai rientri) i volumi presentano infatti frontespizi provvisori, ma completi (con data di stampa, luogo, impaginazione dei titoli – a loro volta occasionalmente corretti – motto etc.), indici del contenuto e titolature laterali per agevolare lettura e consultazione. Anche Jakob Ulfeldt, amico e compagno di viaggi e di studi di Barnekow, riportò a casa una collezione di documenti (GKS 500–505 fol.) per molti aspetti analoga a quella di Barnekow e che si dimostra di grande importanza per comprendere peculiarità e specificità di quella di quest'ultimo. I testi di Ulfeldt risultano assemblati senza alcuna coerenza, si rivelano ricchi di errori di trascrizione e di grammatica, e non offrono alcuna divisione interna, rendendone l'impiego particolarmente arduo. Le annotazioni di un copista italiano suggeriscono inoltre come, già a Padova, potesse essere stato difficoltoso sapere con certezza quali documenti fossero effettivamente presenti nella collezione e quali si fossero smarriti (prestati, perduti, pagati ma mai ricevuti...). La raccolta di Barnekow, che aveva le stesse fonti semiclandestine di quella dell'amico, doveva trovarsi in condizioni per molti versi simili e solo la mano di un esperto avrebbe potuto portarvi ordine. Giacomo Castelvetro – nipote di Ludovico Castelvetro, uno dei filologi più celebri della propria generazione, e un filologo egli stesso, fluente in italiano, latino e francese, oltre che collaboratore di lunga data di John Wolfe, editore londinese specializzato nella pubblicazione di opere italiane – possedeva esattamente quelle competenze di cui Barnekow aveva bisogno e ben si intuisce come mai quest'ultimo lo convinse a seguirlo in Danimarca. I compiti di Castelvetro presso Barnekow furono quelli di passarne in rassegna la collezione, accertarsi dell'effettivo contenuto, leggerne i testi, raggrupparli per tematica e area geografica, sceglierne i più significativi, emendarli, e prepararne quindi un'edizione. Sapendo che Castelvetro poté occuparsi della prima parte del compito nei, frenetici, mesi danesi, diviene pure comprensibile come mai egli portò con sé i volumi oggi negli Stati Uniti quando si diresse in Svezia: mancava ancora la parte forse più delicata del lavoro, un'ultima revisione dei testi prima che questi fossero passati a un tipografo perché li desse alle stampe.

La ragione principale che sottostò all'idea di pubblicare un'edizione di "scritture politiche" italiane in Danimarca fu la presenza, in tutta l'Europa centro settentrionale del tempo, di una vera e propria *moda italiana* che i contatti tra corti, oltre che i viaggi d'istruzione della nobiltà, dovettero diffondere anche in Danimarca. Nel tardo Cinquecento gli autori italiani cominciarono ad essere sempre più abituali nelle biblioteche private danesi e la conoscenza dell'italiano, sebbene non completamente assente anche in altri settori della popolazione, divenne una parte fondamentale dell'educazione della futura classe dirigente del paese nordico, come prova l'istituzione di una cattedra di italiano presso l'appena fondata Accademia di Sorø, nel 1623. Anche in Danimarca, inoltre, si tentò di attrarre esperti e artisti italiani; tra questi, l'architetto Domenico Badiuz, Giovannimaria Borcht, che fu segretario personale di Frederik Leye, borgomastro di Helsingør, il maestro di scherma Salvator Fabris, l'organista Vincenzo Bertolusi, il

violinista Giovanni Giacomo Merlis o, ancora, lo scultore Pietro Crevelli. A differenza dell'Inghilterra non si ebbero in Danimarca edizioni critiche di testi italiani; videro però la luce alcune traduzioni, anche se spesso dal tedesco, di autori italiani, quali Boccaccio e Petrarca, e, soprattutto, si arrivò a pubblicare anche in italiano, come dimostrano i due volumi di madrigali del *Giardino Novo* e il trattato *De lo schermo ovvero scienza d'arme* di Salvator Fabris, usciti tutti a Copenaghen tra il 1605 e il 1606.

Un'ulteriore ragione che motivò la scelta di stampare una raccolta come quella curata da Castelvetro è da ricercarsi poi nello straordinario successo che la letteratura di "maneggio di stato" (relazioni diplomatiche, compendi di storia, analisi dell'erario) godette all'epoca, anche, se non specialmente, presso i giovani aristocratici centro e nord europei che studiavano in Italia. Non a caso, presso Det Kongelige Bibliotek, si trovano diverse collezioni di questo genere di testi (GKS 511–512 fol.; GKS 525 fol.; GKS 500–505 fol.; GKS 2164–2167 4°; GKS 523 fol.; GKS 598 fol.; GKS 507–510 fol.; Thott 576 fol.; Kall 333 4° e NKS 244 fol.). Tali scritti, considerati come particolarmente adatti per la formazione di coloro che si fossero voluti dedicare all'attività politica in senso lato, supplivano a una mancanza propria dei *curricula* universitari dell'epoca: quella della totale assenza di qualsivoglia materia che si occupasse di "attualità". Le relazioni diplomatiche risultavano infatti utilissime agli studenti, futuri servitori dello Stato, per aggiornarsi circa i più recenti avvenimenti politici e religiosi europei oltre che per ottenere informazioni attorno a paesi lontani o da poco scoperti.

Sebbene sia impossibile stabilire con assoluta certezza quali e quante delle collezioni di documenti oggi conservate presso Det Kongelige Bibliotek siano state riportate in Danimarca da studenti danesi, pare legittimo immaginare che almeno una buona parte di esse lo sia stata. L'interesse doveva essere alto e un'edizione avrebbe avuto mercato, con tutta probabilità, anche fuori dalla Danimarca: una pubblicazione curata filologicamente avrebbe offerto infatti testi di gran lunga superiori a quelli normalmente acquistati da giovani dalle possibilità economiche limitate e spesso sprovvisti di una padronanza adeguata delle lingue romanze. Non a caso, nei medesimi anni, si ebbero edizioni per molti versi equivalenti a quella pensata da Barnekow e da Castelvetro. Nel 1589, a Colonia, venne pubblicato il *Tesoro politico*, una scelta di materiale diplomatico italiano (ristampato anche nel 1592 e nel 1598), mentre tra il 1610 e il 1612, un altro testo di questo genere, la *Praxis prudentiae politicae*, vide la luce a Francoforte.

La raccolta manoscritta di Barnekow ebbe però anche caratteristiche a sé stanti rispetto a quelle degli altri giovani danesi a lui contemporanei. Barnekow, anzitutto, continuò ad arricchire la propria collezione anche dopo il rientro in patria come dimostra, per esempio, una relazione d'area fiamminga datata 1594. La biblioteca manoscritta di Barnekow si distingue inoltre per l'ampiezza. Se conosciamo per Ulfeldt trentadue testi che questi portò con sé dall'Italia (uno dei suoi volumi è comunque andato perduto) la lista di "scritture politiche" di Barnekow ne conta ben duecentootantaquattro. Un'altra peculiarità è quella di essere composta inoltre di testi sciolti, cioè a dirsi non ancora copiati o rilegati in volume. Presso Det Kongelige Bibliotek è possibile ritrovare infatti diversi degli scritti registrati nella lista stilata da Castelvetro: dodici riconducibili con sicurezza e sette per cui la provenienza parrebbe per lo meno probabile.

A lungo il problema di chi sia stato Michele – una persona vicina a Barnekow a cui Castelvetro afferma di aver pagato parte degli originali dei manoscritti oggi in America – è parso, di fatto, irrisolvibile. Come ipotesi di lavoro, e basandosi sulle annotazioni apposte ai colophon, si è proposto che Michele potesse essere il proprietario di quei,

pochi, testi che compaiono nei volumi oggi a Chicago e New York ma che non possono essere ricondotti all'elenco redatto da Castelvetro. Michele sarebbe stato quindi un privato, legato a Barnekow e a lui prossimo, da lui magari addirittura protetto, ma del quale non era al servizio, e che doveva avere presso di sé una biblioteca di cui Castelvetro provò ad avere visione al fine di integrare le scritture del nobile danese in vista della sua progettata edizione. Il fatto che nel 1596 Michele fosse in Italia spiegherebbe poi come potesse avere accesso a questo genere di opere. Che le possedesse per proprio diletto oppure che, magari, le commerciasse addirittura, non è invece dato dire.

L'analisi del materiale oggi negli Stati Uniti si rivela ricca di spunti. Per quanto riguarda Castelvetro pare delinearsi, sempre di più, un ruolo di primo piano nella diffusione della cultura italiana nell'Europa del secondo Cinquecento, mentre Barnekow emerge come una figura veramente centrale nella vita intellettuale della Danimarca a cavallo tra Cinque e Seicento. Sempre Barnekow si dimostra poi di grandissima utilità per iniziare a studiare un tema che sino ad oggi ha ricevuto, probabilmente, troppa poca attenzione: quello dell'importazione in Danimarca di modelli culturali italiani grazie all'azione di quei giovani aristocratici che si erano formati presso le università della penisola. A tale proposito l'influenza esercitata dalla letteratura italiana di "mangeggio di stato" sul pensiero politico danese tra sedicesimo e diciassettesimo secolo è tra gli aspetti che meriterebbero studi più approfonditi. Tra i risultati meno esaurienti si collocano invece quelli legati all'indagine e alla ricostruzione della biblioteca di Barnekow e, in particolare, di quanto ne sia sopravvissuto. Solo un esame sistematico, non solo dei fondi manoscritti di Det Kongelige Bibliotek, ma, più in generale, di tutte le altre biblioteche e collezioni scandinave, potrebbe dare in futuro esiti soddisfacenti.

